

**Opłaty z tytułu powtarzania zajęć na studiach
wyższych z powodu niezadowalających wyników w
nauce w świetle ustawy Prawo o szkolnictwie
wyższym i nauce, Konstytucji RP i orzecznictwa
sądów administracyjnych**

1. Wprowadzenie

Kwestia odpłatności za usługi edukacyjne na studiach wyższych stanowi jedno z węzłowych zagadnień dyskusji o pożądanym kształcie szkolnictwa wyższego w Polsce. Dość wskazać, że na forum Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, opracowującej projekt konstytucji III Rzeczypospolitej, uchwalonej ostatecznie 2 kwietnia 1997 r., był to właściwie jedyny problem z zakresu szkolnictwa wyższego wywołujący tak ożywione polemiki. Ostatecznie zdecydowano się na kompromisową formułę. Jakkolwiek w ustawie zasadniczej deklaruje się bezpłatność nauczania w szkołach publicznych, dopuszczono świadczenie niektórych usług edukacyjnych

przez publiczne szkoły wyższe zaodpłatnością (art. 70 ust. 2 Konstytucji RP¹).

Pośród opłat, jakie może pobierać uczelnia, znajdują się te związane z „powtarzaniem określonych zajęć na studiach stacjonarnych z powodu niezadowolających wyników w nauce” art. 79 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce². Praktyka stosowania tego przepisu przez uczelnie wyższe pokazuje, że jest to dość problematyczna kategoria. Takie bowiem refleksje nasuwa analiza orzecznictwa sądów administracyjnych poświęconego właśnie temu rodzajowi opłaty. Katalog odpłatnych usług edukacyjnych określony w p.s.w.n. ma charakter enumeratywny. Naturalną konsekwencją tego stanu rzeczy jest brak możliwości rozbudowania wspomnianego wyliczenia o inne typy opłat czy też arbitralne wskazanie przez szkoły wyższe, jak należy rozumieć poszczególne rodzaje opłat, o jakich wzmiankuje p.s.w.n. Owa wykładnia rozszerzająca³ art. 79 przywołanej ustawy odbywa się głównie za sprawą różnorodnych definicji legalnych na poziomie przepisów wewnątrzuczelnianych,

¹Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

²Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.z 2018 r., poz. 1668 ze zm.) (dalej: p.s.w.n.).

³Vide: K. Pleszka, *Wykładnia rozszerzająca*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 47-186; J. Wróblewski, *Interpretatioextensiva*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1965, nr 1, s. 111-132.

przede wszystkim regulaminu studiów (np. „[...] poprzez powtarzanie określonych zajęć na studiach stacjonarnych z powodu niezadowolających wyników w nauce należy rozumieć [...]”), oraz z wykorzystaniem tzw. prawa powielaczowego. Tymczasem, jak zauważył NSA w wyroku z dnia 7 września 2011 r., I OSK 1049/11: „Określając szczegółowe zasady pobierania opłat senaty uczelni nie mają podstaw do ustalania kryteriów innych, niż wskazane w ustawie, za jakie pobiera się opłaty, po pierwsze dlatego, że ustawa dopuszcza tylko wskazane w niej przypadki, a po drugie, że upoważnia senaty tylko do określenia szczegółowych zasad pobierania opłaty, a nie ich stanowienia”⁴. To stanowisko artykułujące potrzebę ścisłej wykładni art. 79 p.s.w.n. Swoją drogą, godzi się odnotować, że wyrażenie „powtarzanie określonych zajęć na studiach stacjonarnych z powodu niezadowolających wyników w nauce” prezentuje się w pewnej mierze jako osobliwe dla różnorodnych taryfikatorów opłat jako, że te cechuje zazwyczaj konkretność, przewidywalność, jasność.

⁴ Wyrok NSA z dnia 7 września 2011 r., I OSK 1049/11, CBOSA; *vide etiam*: wyrok WSA w Warszawie z dnia 7 listopada 2011 r., II SA/Wa 1369/11, CBOSA.

2. Definicja „niezadowalającego wyniku w nauce”

Słownik języka polskiego PWN definiuje „wynik” jako: „to, co zostało osiągnięte na skutek jakichś działań”. W tym kontekście nasuwa się pytanie o przypadek, w którym student w ogóle nie podchodzi do zadeklarowanego w planie studiów egzaminu. „Działanie” oznacza przecież podjęcie próby zdania egzaminu. Rzecz jasna, nieprzystępowanie do zaliczeń to na co dzień raczej domena nie najlepszych studentów. W celu zapobieżenia takim sytuacjom uczelnie posiłkują się instytucją tzw. dwóji dziekańskiej. Oznacza ona urzędowe (czyli poprzez dziekanat) wpisanie oceny niedostatecznej do dziennika zaliczeń studenta, który nie przystąpił do egzaminu w dwóch przysługujących mu terminach. Niekiedy w grę wchodzi również trzeci, gdy kursantowi przywrócono termin ze względu na jakieś obiektywne zdarzenia, uniemożliwiające mu wykazanie się stosowną wiedzą i umiejętnościami przed egzaminatorem. Reczona tzw. dwójka dziekańska to instytucja, rzec by można, uczelnianego „prawa zwyczajowego”, a przy tym wykazuje właściwości charakterystyczne dla fikcji prawnej („dwukrotne nieprzystąpienie do egzaminu wymaganego planem studiów uważa się za uzyskanie oceny niedostatecznej”). Sprawdza się tu pewne prawnicze porzekadło – jeśli prawnicy nie umieją rozwiązać jakiegoś problemu, wymyślają fikcję prawną.

Biorąc pod uwagę zaprezentowaną wyżej definicję „wyniku”, jak i linię orzecniczą sądów administracyjnych, nie sposób uznać za zgodne z prawem pobieranie opłaty w przypadku nieprzystąpienia studenta do zaliczenia zajęć. Wyrażenie „niezadowalający wynik” należy zidentyfikować jedynie jako otrzymanie końcowej oceny niedostatecznej. Student ma prawo podejść do egzaminu dwukrotnie – za drugim razem, gdy w pierwszym terminie uzyskał ocenę niedostateczną albo w ogóle nie podjął próby zaliczenia zajęć. Pojęcie „zadowalającego wyniku” oznacza zatem zdobycie oceny co najmniej dostatecznej. Nieprzystąpienie do egzaminu to ani jego zaliczenie, ani niezaliczenie, a co najwyżej nie-zaliczenie.

3. Odpłatność za niektóre usługi edukacyjne jako wyjątek od zasady bezpłatnej edukacji w publicznych szkołach wyższych

Odpłatność za studia ma w świetle art. 70 ust. 2 Konstytucji RP charakter wyjątkowy. Jednocześnie uregulowanie to przewiduje przesłankę formalną w postaci wymogu określenia katalogu opłat w ustawie. Zgodnie z pewną łacińską maksymą wyjątków nie należy interpretować rozszerzająco (*exceptiones non sunt extendendae*). Tak więc różnorakie opłaty za usługi edukacyjne powinny ściśle odpowiadać wyszczególnieniu poczynionemu przez ustawodawcę. Te ramy formalne

następująco licznym trudności w uczelnianej praktyce nakładania opłat.

W tak określonych uwarunkowaniach konstytucyjnych, ustawowych, jak i – *last but not least* – orzeczniczych pojawia się pytanie, jak szkoły wyższe mogą zapobiec masowemu nieprzystępowaniu do egzaminów przez studentów – skoro fakt ten *prima facie* pozostaje bez sankcji w postaci uzyskania oceny niedostatecznej i nałożenia stosownej opłaty. Taka sytuacja mogłaby niewątpliwie zdeorganizować tok studiów. Inna sprawa – trudno podejrzewać studentów o skrupulatne śledzenie orzecznictwa sądów administracyjnych, a w konsekwencji podnoszenie argumentów tam zawartych. W przekonaniu piszącego te słowa, judykatura nie daje w tym kontekście precyzyjnej odpowiedzi. Analiza stanów faktycznych przytaczanych tu orzeczeń wskazuje, że te dotyczyły sytuacji nieprzystąpienia przez skarżących do zaliczenia przedmiotów nieobowiązkowych w świetle planu studiów. Chodzi tu najczęściej o zajęcia, które studenci dobierają z grupy przedmiotów swobodnego wyboru czy też te o charakterze obligatoryjnym, a deklarowane „awansem” (czyli wówczas, gdy zajęcia są wymagane na wyższym roku studiów). Zgodnie ze spostrzeżeniami poczynionymi przez sądy administracyjne niepodejście do egzaminu z tych przedmiotów nie może być identyfikowane jako „niezadowolający wynik” w myśl p.s.w.n. i prowadzić do

naliczenia opłaty. Taki pogląd wyraził m.in. WSA w Krakowie w wyroku z dnia 6 lutego 2018 r., III SA/Kr 1367/17: „[...] nieprzystąpienie do egzaminu, który student miał jedynie prawo zdawać (tzw. awansem) na roku poprzedzającym rok, w którym zdanie tego przedmiotu jest obowiązkowe – nie stanowi podstawy do naliczenia przez uczelnię, zgodnie z art. 99 ust. 1 pkt 2 Prawa o szkolnictwie wyższym, opłaty za powtarzanie określonych zajęć na studiach stacjonarnych z powodu niezadowalających wyników w nauce”⁵. Jednocześnie sąd ten wskazał: „Należy bowiem podkreślić, że nie wynika z nich [przepisów dotyczących zasad studiowania – przyp. P.B.], aby student, który zadeklarował i uzyskał zgodę na uczestniczenie na wcześniejszym roku studiów w zajęciach obowiązkowych dopiero na następnym roku studiów – miał je obowiązek zaliczyć zgodnie z deklaracją i tym samym uznawany byłby za powtarzającego przedmiot”⁶.

4. Niespójna linia orzecznicza sądów administracyjnych

Komplikacje rodzi natomiast przypadek zajęć mających charakter obowiązkowy, koniecznych do zaliczenia danego roku studiów. We wzmiankowanych

⁵ Wyrok WSA w Krakowie z dnia 6 lutego 2018 r., III SA/Kr 1367/17, CBOSA.

⁶*Ibidem*.

orzeczeniach, jak się wydaje, sądy dokonują rozróżnienia właśnie ze względu na rodzaj zajęć – obligatoryjne albo fakultatywne. Innymi słowy – nieuzyskanie oceny pozytywnej z przedmiotu obowiązkowego, także poprzez nieprzystąpienie do zaliczenia, sądy utożsamiają niekiedy z pojęciem „niezadowalającego wyniku”. Ilustracją powyższego niech będzie fragment wyroku WSA w Krakowie z dnia 16 czerwca 2015 r., III SA/Kr 18/15: „Nieuzyskanie oceny pozytywnej z przedmiotu obligatoryjnego na danym etapie kształcenia stanowi zatem – w ocenie Sądu – niezadowalający wynik w nauce. Brak realizacji tego obowiązku wyklucza bowiem możliwość zwyczajnej kontynuacji kształcenia, uniemożliwiając dalsze postępy w nauce, wynikające np. z sekwencyjnego programu studiów. Sąd zauważa również, że ustawodawca w art. 99 ust. 1 pkt 2 p.s.w. mógł bez większych trudności ograniczyć autonomię regulaminową szkoły wyższej w zakresie opłat na usługi edukacyjne, używając sformułowania »z powodu uzyskania oceny niedostatecznej z przedmiotu«, czy innego podobnego. Tego jednak nie zrobił, pozostawiając ustalenie szczegółowych przypadków wystąpienia »niezadowalających wyników w nauce« odpowiednim organom szkoły wyższej”⁷. NSA w jednym z cytowanych

⁷Wyrok WSA w Krakowie z dnia 16 czerwca 2015 r., III SA/Kr 18/15, CBOSA.

już wyroków zaprezentował w tym kontekście dość nieprzejrzysty wywód: „Taka sytuacja jest logiczna i konsekwentna, wynika z niej bowiem, że nieosiągnięcie wymaganej liczby punktów powoduje brak zaliczenia przedmiotu i w konsekwencji jego powtarzanie, ale po uiszczeniu opłaty. Nieosiągnięcie wymaganej liczby punktów to pojęcie odpowiadające pojęciu »niezadowalających wyników w nauce«, a warunkiem powtarzania zajęć z tego powodu może być uiszczenie opłaty”⁸.

Trudno zaaprobować bez zastrzeżeń poglądy zaprezentowane tak przez WSA w Krakowie, jak i – przede wszystkim – NSA w przywołanych wyżej wyrokach. Na poziomie wykładni językowej razi bowiem brak konsekwencji w tej argumentacji. Skoro w przytoczonych orzeczeniach zwykło się określać „wynik w nauce” jako następstwo sprawdzianu wiedzy i umiejętności (który może być albo pozytywny, albo negatywny – *tertium non datur*), nie sposób przyjąć, że „nieosiągnięcie wymaganej liczby punktów” (np. wskutek niepodejścia do zaliczenia) również stanowi ów „wynik w nauce”. Równie dobrze można by uznać za „niezadowalający wynik w nauce” nieodnotowanie przez pracownika dziekanatu w elektronicznym systemie obsługi studiów faktu zaliczenia

⁸ Wyrok NSA z dnia 7 września 2011 r., I OSK 1049/11, CBOSA.

czy niezaliczenia danego przedmiotu. Mamy tu do czynienia z pomieszaniem dwóch porządków – z jednej strony sfery czynności materialno-technicznych (np. obliczenie uzyskanej liczby punktów ECTS, weryfikację stanu zaliczeń zajęć przez pracownika uczelnianej administracji), z drugiej – sferę konkretnych sytuacji prawnych nakreślonych w art. 79 p.s.w.n.

Na kanwie wyżej zarysowanych okoliczności zapadło sporo orzeczeń sądów administracyjnych. Przedstawiają się one interesująco już choćby z tego względu, że zdeklarowany przeciwnik aktywizmu sędziowskiego mógłby doszukać się takiego we wzmiankowanych judykatach⁹. Inną z ekscencji jest niebranie pod uwagę przez sądy administracyjne realiów życia uczelnianego. Wszystkie z analizowanych tu wyroków zapadły w sprawach powstałych pod rządami już uchylonej ustawy. Niemniej art. 99 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym¹⁰ (opłata związana z „powtarzaniem określonych zajęć na studiach stacjonarnych oraz stacjonarnych studiach doktoranckich z powodu niezadowolających wyników w nauce”) był odpowiednikiem obecnego art. 79 ust. 1 pkt 2 p.s.w.n (opłata związana z „powtarzaniem

⁹Vide: Z. Kmiecik, *Prawotwórstwo sędziowskie w sferze jurysdykcji sądów administracyjnych*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 12.

¹⁰Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr. 164, poz. 1365 ze zm.), (dalej: p.s.w.).

określonych zajęć na studiach stacjonarnych z powodu niezadowalających wyników w nauce"). Stąd też przedmiotowe zmiany legislacyjne pozostają bez znaczenia dla niniejszych rozważań.

5. Praktyka naliczania opłat z tytułu powtarzania zajęć według przypisanej przedmiotom liczby punktów ECTS

Wiele ze spraw studenckich dotyczących nałożenia opłaty z tytułu powtarzania zajęć z powodu niezadowalających wyników w nauce, które stały się przedmiotem orzeczeń sądów administracyjnych, powstało na gruncie poważniejszej sytuacji – skreślenia z listy studentów. Jedną z fakultatywnych przesłanek usunięcia z grona słuchaczy w danej jednostce jest w myśl art. 108 ust. 2 pkt 4 p.s.w.n. niewniesienie opłat związanych z odbywaniem studiów. Okoliczności te sprawiają, że osoby skreślone, siłą rzeczy, podejmują działania w celu przywrócenia statusu studenta. Innymi słowy – często dopiero z rozstrzygnięcia o skreśleniu z listy studentów dowiadują się o wymogu uiszczenia stosownej opłaty. Wynika to z praktyki niedoręczenia studentom przez szkoły wyższe decyzji administracyjnych o nałożeniu opłaty i jej podstawach faktycznych i prawnych, jakkolwiek taki wymóg nakładają unormowania p.s.w.n. i

Kodeksu postępowania administracyjnego¹¹ (za sprawą stosowania przepisów k.p.a. wprost, na gruncie obecnie obowiązującej ustawy, oraz za sprawą stosowania przepisów k.p.a. odpowiednio – jak wynikało to z art. 207 p.s.w.). Tym samym słuchacz niejako „przy okazji” zostaje poinformowany, że w ogóle był zobowiązany do dokonania stosownej płatności.

Na marginesie rozważań poświęconych opłatom z tytułu powtarzania zajęć z powodu niezadowalających wyników w nauce warto wspomnieć o jeszcze jednej kwestii związanej z mechanizmem ich naliczania. Mianowicie w niektórych szkołach wyższych praktykuje się szacowanie tych należności na podstawie liczby punktów ECTS odpowiadających określonym zajęciom (niezaliczonym przez studenta). Przedstawiając to na przykładzie: 1 ECTS to kwota 125 zł, przedmiot prawo cywilne ma 10 punktów ECTS, zatem opłata za powtarzanie zajęć w związku z ich niezaliczeniem wynosi 1250 zł. Jest to całkowicie błędny sposób kalkulowania tych opłat. Stanowisko to znajduje potwierdzenie w orzecznictwie sądów administracyjnych¹².

¹¹Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. Nr 30, poz. 168 ze zm.) (dalej: k.p.a.).

¹²*Vide*: Postanowienie WSA w Krakowie z dnia 28 lipca 2017 r., III SA/Kr 447/17, CBOSA.

Liczba punktów ECTS przypisana poszczególnym przedmiotom określa w przybliżeniu godzinowy nakład pracy studenta w celu zaliczenia zajęć. Składa się na to zarówno liczba godzin samych zajęć (odbywanych najczęściej w murach uczelni), jak i liczba godzin przeznaczonych na przygotowanie do nich oraz czas potrzebny na przygotowanie się do egzaminu. W tym miejscu należy przypomnieć, że zgodnie z art. 80 ust. 1 p.s.w.n.: „W uczelni wysokość opłat za usługi edukacyjne nie może przekraczać kosztów niezbędnych do utworzenia i prowadzenia studiów oraz przygotowania i wdrażania strategii uczelni”. Innymi słowy – kosztochłonność rzeczonych zajęć z prawa cywilnego jest relatywnie niska. Na koszty realizacji tego przedmiotu składają się m.in. wynagrodzenie prowadzącego, najem sali, energia elektryczna, wydatki związane z amortyzacją i remontami oraz – w mniejszym zakresie – np. pensje pracowników administracji obsługujących studentów, wydatki na utrzymanie czystości, płaca portierów. Jak zasadnie zauważył TK w wyroku z dnia 5 czerwca 2014 r., K 35/11: „[...] w rzeczywistości liczba studentów biorących udział w danych zajęciach – konwersatoriach, czy tym bardziej wykładach – ma niewielki wpływ na ponoszone przez uczelnię koszty, z zastrzeżeniem zajęć o charakterze laboratoryjnym, technicznym czy eksperymentalnym. Pomijając wskazane wyjątki, uczestniczenie w zajęciach

większej grupy osób wiąże się przede wszystkim z koniecznością zapewnienia odpowiednio pojemnych pomieszczeń”¹³.

6. Zakończenie

Trudności z aplikacją art. 79 ust. 1 pkt 2 w praktyce funkcjonowania szkół wyższych są pochodną ograniczeń, jakie nakłada art. 70 ust. 2 zd. 2 Konstytucji RP. Ten bowiem odsyła do ustawy: „Ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością”. Wydaje się, że pieczołowita realizacja standardu konstytucyjnego nakreślonego w przytoczonym przepisie powinna polegać na pomieszczeniu w ustawowym katalogu zamkniętym opłat wszystkich ich rodzajów – tak aby ich nazwy odpowiadały sytuacjom faktycznym, np. opłata z tytułu dwukrotnego otrzymania oceny niedostatecznej z egzaminu, opłata z tytułu dwukrotnego (czy też trzykrotnego – uwzględniając trzeci termin zaliczenia, tzw. egzamin dziekański) niepodejścia do obowiązkowego egzaminu z przedmiotu *etc.* Przypomina to nieco kazus art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku

¹³ Wyrok TK z dnia 5 czerwca 2014 r., K 35/11, OTK 2014, nr 6, poz. 61.

dochodowym od osób fizycznych¹⁴. Przepis ten zawiera enumeratywne wyliczenie zwolnień przedmiotowych ze wspomnianej daniny. To bagatela 146 takich przypadków, nie wliczając wszystkich podkategorii zwolnień i punktów rozszerzonych o kolejne litery alfabetu (np. 3a, 3b...). Wobec tego rodzaju rozwiązania na poziomie p.s.w.n. pierwszym z zarzutów byłby zapewne ten dotyczący inflacji prawa czy „przegadanych” regulacji. Siłą rzeczy, ujawnia się tu „spirala kazuistyki”. Należy jednak pamiętać, że mamy do czynienia z unormowaniem sankcyjnym *suigeneris*. Trudno albowiem potraktować inaczej odpłatność w związku z okolicznościami zawinionymi przez studentów. Sądy administracyjne używają w tym kontekście dosyć plastycznej, trzeba przyznać, analogii. Przyrównują mechanizm nałożenia opłat do naliczania punktów karnych za wykroczenia drogowe¹⁵. Te ostatnie mogą zostać skorygowane (niekiedy wręcz anulowane) wskutek orzeczenia sądu administracyjnego. Być może ceną za spełnienie konstytucyjnego standardu wskazanego w art. 70 ust. 2 zd. 2 ustawy zasadniczej jest sugerowana wyżej nadpodaż regulacyjna.

¹⁴ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. Nr 80, poz. 350 ze zm.).

¹⁵ *Vide*: Postanowienie WSA w Krakowie z dnia 28 lipca 2017 r., III SA/Kr 447/17, CBOSA; wyrok WSA w Krakowie z dnia 6 lutego 2018 r., III SA/Kr 1367/17, CBOSA.

Bibliografia:

Bała., *Konstytucyjne prawo do nauki a polski system oświaty*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2009.

Bała., *Odpłatność studiów stacjonarnych w wyższej szkole publicznej w świetle art. 70 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2010 r., nr 5.

Beiter K.D., *The Protection of the Right to Education by International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston 2006.

Bendorf-Bundorf M., *Komentarz do art. 99 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*, [w:] Stec P., Chmielnicki P. (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Borysiak W., Królikowski M., Szczucki K., *Komentarz do art. 70 Konstytucji RP*, [w:] Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.

Brzuszcak P., *Komentarz do art. 99-99a i 104 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*, [w:] Czuryk M., Karpiuk M., Kostrubiec J. (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym po nowelizacji. Komentarz praktyczny*, ISBN: 978-83-7930-737-1, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015.

Brzuszczyk P., *Obowiązek opracowania oraz promowania kodeksów etyki studenta i doktoranta w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym*, [w:] Pawłowski R., Rafalska D. (red.), *Studenci i doktoranci przeciw plagiatom. Monitoring i promocja dobrych praktyk w zakresie ochrony własności intelektualnej*, Fundusz Pomocy Studentom, Warszawa 2016.

Brzuszczyk P., *Skąd biorą się opłaty na studiach wyższych w uczelniach publicznych*, „StRuNa – Rocznik ruchu naukowego” 2017, nr 1.

Chruściak R., Osiatyński W., *Tworzenie konstytucji w Polsce 1989-1997*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2001.

Ciemniewski J., *Konstytucja państwa socjalnego czy konstytucja państwa liberalnego?*, [w:] *Prawo w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Z badań Instytutu Nauk Prawnych PAN*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1995.

Dańczak P., *Decyzja administracyjna w indywidualnych sprawach studentów i doktorantów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.

Drzewicki K., Krause C., Rosas A. (red.), *Social Rights as Human Rights. A European Challenge*, Institut for Human Rights/Abo Akademi University, Abo 1994.

Garlicki L., Derlatka M., *Komentarz do art. 70 Konstytucji RP*, [w:] idem, Zubik M. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Art. 30-86*, t. II, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.

Jakimowicz W., *Publiczne prawa podmiotowe*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2002.

Jakubowski A., *Konsekwencje zasad państwa prawnego dla prawotwórstwa w sferze edukacji*, „Przegląd Sejmowy” 2014, nr 5.

Jakubowski A., *Status prawny studentów i doktorantów w relacjach ze szkołą wyższą*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 11.

Kisiel Sz., *Komentarz do art. 99a ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*, [w:] Stec P., Chmielnicki P. (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Kmiecik Z., *Prawotwórstwo sędziowskie w sferze jurysdykcji sądów administracyjnych*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 12.

Kmiecik Z.R., *Decyzje administracyjne organów szkół wyższych wydawane w sprawach studenckich*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2010, t. XIV.

Kmiecik Z.R., *Prawo studenta do sądu a autonomia szkół wyższych*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 3.

Kucia-Guściora B., *Komentarz do art. 99-99a ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym* [w:] Pyter M. (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012.

Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli. Opłaty za studia w publicznych szkołach wyższych*, Warszawa 2016.

Ochendowski E., *Pojęcie i charakter prawny publicznej szkoły wyższej*, [w:] Szadok-Bratuń A. (red.), *Nowe prawo o szkolnictwie wyższym a podmiotowość studenta*, Kolonia Limited, Wrocław 2007.

Piotrowski R., *Konstytucja i uniwersytety*, [w:] Bożyk S. (red.), *Prawo, parlament i egzekutywa we współczesnych systemach rządów. Księga poświęcona pamięci Profesora Jerzego Stembrowicza*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2009.

Płeszka K., *Wykładnia rozszerzająca*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

Rudak O.M., *Prawo do nauki*, [w:] Banaszak B., Preisner A. (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.

Skotnicki K., *Gwarancje prawa do nauki w projektach konstytucji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1995, nr 2.

Skotnicki K., *Konstytucyjna regulacja prawa do nauki w polskich ustawach zasadniczych (rozważania na tle porównawczym)*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1995, t. LII.

Spring J.H., *The Universal Right to Education. Justification, Definition and Guidelines*, Routledge, London – New York 2000.

Szadok-Bratuń A. (red.), *Nowe prawo o szkolnictwie wyższym a podmiotowość studenta*, Kolonia Limited, Wrocław 2007.

Szewczyk M., *Problem odpłatności za studia stacjonarne w świetle konstytucyjnego prawa do nauki*, [w:] Pakuła J. (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym. Nowe prawo – aktualne problemy*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2012.

Szreniawski P., *Ocena przydatności kryteriów oddzielenia prawa konstytucyjnego i administracyjnego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2017, nr 64.

Szymańska A., *Komentarz do art. 99-99a ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*, [w:] Sanetra W., Wierzbowski M. (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym*.

Komentarz, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2013.

Woźnicki J. (red.), *Współpłatność za studia dzienne. Projekt wprowadzenia w Polsce systemu współpłatności za studia dzienne w warunkach obowiązywania Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., na tle analizy systemu finansowania szkolnictwa wyższego oraz doświadczeń brytyjskich*, cz. 2, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1998.

Woźnicki J. (red.), *Współpłatność za studia dzienne. W powiązaniu z kredytem indywidualnym jako instrument zwiększenia dostępności studiów oraz czynnik ich uelastyczniania*, cz. 1, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1997.

Woźnicki J., Wyrzykowski M. (red.), *Współpłatność za studia a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1998.

Wróblewski J., *Interpretatioextensive*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1965, nr 1.

Wróblewski J., *Teoria racjonalnego tworzenia prawa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985.

Wyrzykowski M., *Po co studentowi konstytucja?*, „Studia Iuridica” 2003, nr 42.

Zieliński J.M., *Komentarz do art. 79-80 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, [w:] *idem*, Izdebski H., *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Wykaz skrótów i skrótowców:

CBOSA – Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych

Dz.U. – Dziennik Ustaw

ECTS – *European Credit Transfer System* (Europejski System TransferuPunktów)

k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U.1960 nr 30 poz. 168).

MISH – Międzyobszarowe Indywidualne Studia Humanistyczne i Społeczne

NSA – Naczelny Sąd Administracyjny

OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

p.s.w. – ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365).

p.s.w.n. – ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.z 2018 r., poz. 1668 ze zm)

RP – Rzeczpospolita Polska

SGH – Szkoła Główna Handlowa

TK – Trybunał Konstytucyjny

UW – Uniwersytet Warszawski

WPiA – Wydział Prawa i Administracji

WSA – Wojewódzki Sąd Administracyjny